

KILKA UWAG NA TEMAT KONSORCJUM BANKOWEGO

Aneta Chrząszcz

Katedra Ekonomii i Zarządzania

Państwowa Szkoła Wyższa im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej

Abstrakt. W artykule przedstawiono najważniejsze uwagi dotyczące konsorcjum bankowego, które stanowi przykład na ciekawe powiązanie banków w celu udzielenia wspólnego kredytu. Niewątpliwie taka forma połączenia sił dwóch lub większej ilości banków może wpłynąć na zwiększenie ich efektywności w świadczeniu usług, co prowadzi do lepszego zaspokajania potrzeb klientów.

Słowa kluczowe: konsorcjum, umowa konsorcjalna, współpraca banków, wspólne udzielenie kredytu

WSTĘP

Ważne znaczenie w obrocie gospodarczym mają konsorcja bankowe, które zawierane są z udziałem banków w zakresie ich czynności (tzw. czynności bankowych) [Włodyka 2011]. Szeroki udział banków w dziedzinie współdziałania o charakterze konsorcjalnym występuje w wielu krajach. Podkreśla się przy tym wyjątkową spójność i sprawność tego współdziałania, dlatego też bankowe umowy konsorcjalne nazywane są w wielu krajach umowami „dżentelmeńskimi”, gdyż wiążą podmioty funkcjonujące na jednej płaszczyźnie i posługujące się wspólnym językiem profesjonalnym [Stecki 1994].

W przeszłości przeważały konsorcja zawiązywane przez dwa lub najwyżej trzy banki. Dopiero w późniejszym okresie zaczęto powoływać konsorcja wielopodmiotowe. Ta zasada obowiązuje do dnia dzisiejszego [Stecki 1994].

Zasadniczo im wyższa kwota, im większe ryzyko, tym liczniejsze grono banków występujących w konsorcjum. Na świecie do rzadkości należą jednak konsorcja, w których liczba banków biorących udział bliska jest dwudziestu. Wpływ

na tę liczebność mają też uwarunkowania prawne. W większości krajów obowiązują ustawowe ograniczenia wysokości kredytu dla jednego podmiotu bądź grupy kapitałowej. Należy wspomnieć, że istnieją także konsorcja mieszane, złożone z banków oraz innych instytucji finansowych [Stecki 1994].

Konsorcja bankowe mogą być powoływane dla różnych celów gospodarczych, choć najczęstsze są tzw. konsorcja kredytowe, utworzone dla wspólnego udzielenia kredytów [Włodyka 2011]. W związku z tym, właśnie na ich przykładzie zostanie omówione konsorcjum bankowe w tym artykule. Poza tym istnieją konsorcja emisji akcji lub obligacji, konsorcja przejmujące i plasujące papiery wartościowe, konsorcja konwersyjne, gwarancyjne i forfaitingowi [Tamże].

POJĘCIE KONSORCJUM BANKOWEGO

Rozważania na temat konsorcjum bankowego należy zacząć od pojęcia konsorcjum, które wywodzi się od łacińskiego *consortium*, oznaczającego współudział. Konsorcjum jest formą koncentracji kapitału, formą kooperacji przedsiębiorców oraz partycypacji w określonym przedsięwzięciu gospodarczym [Gumiński 2009]. Famielec wymienia konsorcja gospodarcze, obok holdingów, jako główne formy grup kapitałowych [1997]. Autorka przedstawia konsorcja gospodarcze jako związki przedsiębiorstw powstałe w celu wykonywania wspólnych przedsięwzięć, podtrzymujące prawną, organizacyjną i ekonomiczną samodzielność partnerów.

Konsorcjum powstaje w wyniku zawarcia umowy konsorcjalnej pomiędzy przedsiębiorcami, w której zobowiązują się oni do podejmowania wspólnych działań w celu realizacji określonego przedsięwzięcia gospodarczego, np. budowy lotniska. Powyższa definicja jest jedynie ogólnie przyjętą w literaturze prawniczej, gdyż w prawie polskim brakuje ustawowej definicji konsorcjum. Wyjątek stanowi Ustawa z 29 sierpnia 1997 r. Prawo bankowe, która w art. 73 ust. 1 wspomina o konsorcjum bankowym.

W piśmiennictwie prawniczym możemy się spotkać z jeszcze kilkoma nieznacznie różniącymi się od siebie definicjami konsorcjum. Wśród wspólnych cech konsorcjum zawartych w tych definicjach wyróżnić możemy cel, dla którego zawierane jest konsorcjum, czyli wykonanie wspólnymi siłami dużej transakcji oraz umowny charakter konsorcjum.

Ekonomiczna definicja określa pojęciem konsorcjum organizację gospodarczą, założoną przez grupę przedsiębiorstw, np. firm, banków w celu realizacji przedsięwzięcia niemożliwego do samodzielnego wykonania przez jedno z nich lub zakładaną na stałe w celu dokonywania dużych operacji handlowych czy finansowych albo do osiągnięcia zamierzonego celu i wiążąca je jedynie w ramach tego przedsięwzięcia [Silska 2004].

Wracając do konsorcjum bankowego, według art. 73 ust. 1 ustawy Prawo bankowe, bank może zawrzeć umowę z innymi bankami w sprawie wspólnego udzielenia kredytu. Konsorcjum bankowe stwarza więc możliwość skorzystania z kredytów kilku współdziałających banków. Konsorcja bankowe mogą tworzyć wszelkie banki państwowe, spółdzielcze i prywatne. Konsorcja organizują zazwyczaj wiarygodne i znane na rynku banki. Nie istnieją żadne formalne ograniczenia co do ilości podmiotów uczestniczących w konsorcjum. Konsorcja tworzą zwykle 3–4 banki, a dopiero potem przyłączają się do nich kolejni uczestnicy (niekoniecznie banki czy instytucje finansowe), odkupując część kredytu. Jest to tzw. *underwriting*, zwany też *syndykacją kredytu* [Michalak 2007].

Banki zawierające umowę konsorcjum bankowego mogą mieć różną formę prawną, odmienną strukturę własności, a także potencjał ekonomiczny i inne parametry.

Należy wspomnieć, że w praktyce i literaturze przedmiotu występują dwa podstawowe rodzaje bankowego konsorcjum kredytowego, czyli konsorcjum najczęściej wybieranego przez banki. Są to zwykle konsorcja kredytowe, powoływane do jednorazowego udzielenia kredytu określone podmiotowi. Drugi zaś rodzaj bankowego konsorcjum kredytowego stanowią konsorcja finansowe (finansujące), które mają za zadanie finansowanie określonego podmiotu lub grupy podmiotów na przestrzeni dłuższego czasu, przy zawieraniu kolejnych umów kredytowych [Herbet 2008].

ISTOTA KONSORCJUM BANKOWEGO ORAZ MOTYWY JEGO POWSTANIA

Prekursorami dzisiejszych konsorcjów były instytucje bankowe, które pojawiły się już w późnym średniowieczu. Charakter konsorcjum wyraża się w wytyczonym w umowie wzajemnym zobowiązaniu uczestników konsorcjum do wspólnego dążenia do osiągnięcia wyznaczonego celu gospodarczego poprzez podejmowanie określonych działań. Do istotnych cech konsorcjum należy również to, że zasadniczo stanowi ono długotrwały, ciągły stosunek prawny, ponieważ osiągnięcie wytyczonego celu gospodarczego może wymagać kilkuletniej działalności konsorcjum, zwłaszcza gdy ma ona zakres systemowy i całościowy [Stecki 1997].

W przypadku konsorcjum bankowego, ma ono charakter najczęściej tymczasowy ze względu na jego związek z realizacją konkretnej, często kosztownej inwestycji. Konsorcja bankowe mogą też mieć charakter stały, co wynika z ciągłego, dużego zapotrzebowania na kapitał ze strony organizacji gospodarczych.

Do motywów tworzenia konsorcjum bankowego należą:

1. Brak możliwości banku do samodzielnego sfinansowania dużego przedsięwzięcia.
2. Rozłożenie ryzyka – w sytuacji gdy bank nie chce samodzielnie ponosić ryzyka przez długi czas finansowania kredytobiorcy.
3. Odmowa podjęcia się kredytowania danej inwestycji przez bank właściwy dla klienta, w związku z tym, że bank nie zna branży, której dotyczy inwestycja, wówczas może połączyć swoje siły z bankiem posiadającym doświadczenie w finansowaniu danego sektora.
4. Przy dużych inwestycjach wysoka kwota kredytu, która może naruszać wewnętrzne limity ostrożnościowe banku, narzucone mu przez centralę.
5. Wymogi prawa bankowego – przepisy ustawy Prawo bankowe ustanawiają górny limit kwoty udzielonego kredytu w ramach pojedynczego kontraktu.
6. Grupowa obrona przed dominacją dużych banków.
7. Odejście od strategii konkurencji na rzecz wyboru współpracy z innymi bankami.

Powstanie konsorcjum bankowego zaczyna się najczęściej od inicjatywy banku aranżującego (inicjującego), który wchodzi w relacje prawne z potencjalnymi konsorcjantami. Bank ten z reguły będzie także działał w imieniu i na rzecz pozostałych członków konsorcjum, czyli będzie pełnił funkcje tzw. lidera. Funkcja banku będącego liderem może być różnie ukształtowana w umowie konsorcjum. Rola ta może być ograniczona wyłącznie do umocowania lidera do zawarcia umowy kredytu. W praktyce lider z mocy ustawy obejmuje również czynności, które są związane z administrowaniem kredytu, czyli obowiązki dotyczące spraw związanych z oddaniem kredytu do dyspozycji kredytobiorcy i jego zwrotem oraz repartycją uzyskanych od kredytobiorcy kwot między uczestników konsorcjum. Poza tym umowa konsorcjum może określać również inne obowiązki lidera konsorcjum [Pyziół 2002].

Kluczową zasadą konsorcjum jest wspólne ponoszenie ryzyka, które jest związane ze wspólnym przedsięwzięciem. Oznacza to zarówno udział w wygospodarowanych zyskach, jak i wspólne pokrywanie kosztów oraz ewentualnych strat [Włodyka 2000]. Zgodnie z art. 73 ust. 3 ustawy Prawo bankowe uczestnicy konsorcjum bankowego ponoszą ryzyko związane z udzielonym kredytem proporcjonalnie do wysokości wniesionych środków finansowych do wspólnie udzielonego kredytu.

Formuła „ryzyko związane z udzielonym kredytem” ma charakter ogólny i oznacza, że każdy bank konsorcjalny angażuje się na własne ryzyko w utworzony konsorcjalny stosunek kredytowy we własnym imieniu i na własny rachunek w rozmiarze wynikającym z zasad partycypacji [Bączyk 2006].

Pomimo występowania w literaturze przedmiotu oraz orzecznictwie Sądu Najwyższego różnorodnych poglądów na temat prawnego charakteru przepisu art. 73 ust. 3 ustawy Prawo bankowe, należy się przychylić do stwierdzenia, że zasadniczo sama treść stosunku konsorcjalnego wyklucza minimalizację lub redukcję ryzyka kredytowego. W związku z tym zasada proporcjonalności ma znaczenie uniwersalne dla każdego rodzaju konsorcjum kredytowego oraz stanowi jego typową cechę jurystyczną, choć w umowie bankowego kredytu konsorcjalnego mogą wystąpić też instrumenty prowadzące w istocie do modyfikacji tej zasady. Można zatem za M. Bączykiem ogólnie stwierdzić, że przepis art. 73 ust. 3 ustawy Prawo bankowe ma charakter przepisu względnie obowiązującego [2010].

Podsumowując, współczesne konsorcja charakteryzuje samodzielne zaangażowanie każdego banku w zakresie udziału, w jakim uczestniczy on w kredycie, a także brak odpowiedzialności za zobowiązania pozostałych konsorcjanatów [Opalski 2010].

Banki łączą się w konsorcja przeważnie w celu udzielenia kredytu średnio- lub długoterminowego, choć istnieją przypadki utworzenia konsorcjum w celu udzielenia kredytu krótkoterminowego, np. przeznaczonego na odzyskanie płynności przez kredytobiorcę. W sensie ekonomicznym konsorcjanci udzielają kredytobiorcy łącznie jednego kredytu. W kategoriach prawnych występuje wielość kredytów oraz stosunków kredytowych wiążących kredytobiorcę z poszczególnymi bankami. W sytuacji, gdy w transakcji występuje tylko jeden kredytobiorca, to liczba tych stosunków odpowiada liczbie kredytodawców. Od strony gospodarczej kredyt konsorcjalny powinien być traktowany jako jedność, natomiast z punktu prawnego – jako wielość kredytów indywidualnych [Czech 2011].

CHARAKTER, TREŚĆ I FORMA UMOWY KONSORCJUM BANKOWEGO

Umowa konsorcjum bankowego (zwana także umową bankowego kredytu konsorcjalnego) jest umową zobowiązującą, strony tej umowy są bowiem zobowiązane do określonego w niej działania na rzecz innych konsorcjanatów. Nie ma ona jednak charakteru rozporządzającego, gdyż pomiędzy uczestnikami konsorcjum nie dochodzi do transferów majątkowych. Umowa ta tworzy wielostronny stosunek konsorcjalny i może być umową odpłatną, co motywowane jest istotą kredytu bankowego, a ma związek z wynagrodzeniem w formie odsetek i prowizji. W wyniku zawarcia umowy konsorcjum bankowego nie powstaje nowy podmiot, struktura prawnomajątkowa, nie ma nawet jakiejś odmiany „konsorcjalnego” majątku wspólnego w rozumieniu art. 863 Kodeksu Cywilnego [Bączyk 2010].

Podstawowym celem umowy konsorcjum bankowego jest wspólne udzielenie kredytu podmiotowi trzeciemu, czyli innemu niż strony umowy konsorcjum. Kredytobiorcą może być zarówno osoba fizyczna, osoba prawna, w tym także inny bank, jak i jednostka organizacyjna nieposiadająca osobowości prawnej, mająca jednak zdolność prawną [Fryszak 2011].

W literaturze istnieją różne stanowiska na temat prawnej kwalifikacji umowy konsorcjum bankowego. Jedni uznają, biorąc pod uwagę regulację art. 73 ustawy Prawo bankowe, że jest to umowa nazwana. Według L. Steckiego umowa konsorcjum (także umowa konsorcjum bankowego) stanowi postać nietypowej umowy spółki prawa cywilnego [1994]. Drudzy natomiast, uważają umowę konsorcjum za umowę nienazwaną. Należałoby się przychylić do tego drugiego stanowiska, gdyż umowa konsorcjum bankowego wydaje się być dość oryginalną umową, którą często trudno przyrównać do umowy spółki cywilnej.

Wbrew prezentowanym w literaturze poglądom przepis art. 73 ustawy Prawo bankowe nie tworzy *essentialia negotii* umowy bankowego konsorcjum (umowy bankowego konsorcjum kredytowego), niezależnie od ewentualnych intencji, jakie przyświecały legislacyjnemu ujęciu tego przepisu. Przepis ten nie tworzy odpowiednio pełnego (wystarczającego) reżimu prawnego dla funkcjonowania tej umowy w obrocie prawnym, tym bardziej że w praktyce polskiej trudno znaleźć pewne kontury umowy konsorcjum bankowego w odpowiednich bankowych wzorcach umownych [Bączyk 2010].

Można więc przyjąć, że umowa konsorcjum bankowego należy do umów nienazwanych, w związku z czym przepisy nie precyzują formy, w jakiej powinna być ona sporządzona. Mając jednak na uwadze pewność obrotu prawnego oraz w celu uniknięcia nieporozumień w przyszłej współpracy konsorcjantów, warto jest zawrzeć umowę, zachowując jej formę pisemną. Czasami, w przypadku różnych rodzajów konsorcjum, mogą wystąpić również inne przyczyny zachowania właśnie takiej formy, przewidziane przepisami szczególnymi.

Ustawa Prawo bankowe nie pozbawia banków możliwości dowolnego ukształtowania treści umów, na których podstawie wspólnie udzielą one kredytu. Przepisy tejże ustawy stanowią jedynie, by umowa konsorcjum bankowego w swojej treści zawierała przede wszystkim ustalenia dotyczące warunków udzielenia kredytu oraz jego zabezpieczenia. Strony umowy powinny również wyznaczyć bank, który będzie upoważniony do zawarcia umowy kredytowej z kontrahentem. Bank ten reprezentuje wobec kredytobiorcy wspólnie działające banki oraz uzgadnia z nimi warunki umowy kredytowej i zasady wzajemnych rozliczeń z tytułu udzielonego kredytu.

Oprócz tego, że trudno sobie wyobrazić umowę konsorcjum, zwyczajowo dotyczącą znacznych wartości pieniężnych, niezawartą na piśmie, to możemy tutaj także mówić o woli stron. Otóż z woli stron umowa konsorcjum zawierana jest

na piśmie. Zbyt daleko posuniętą interpretacją art. 7 ustawy Prawo bankowe byłoby stwierdzenie, że w przypadku umowy konsorcjum bankowego jest możliwe zawarcie jej między stronami za pomocą elektronicznych nośników informacji [Niepytalski 2011]

Treść umowy konsorcjum bankowego jako umowy nienazwanej będzie opierała się więc na woli podmiotów tworzących konsorcjum oraz funkcjonującej w prawie polskim zasadzie swobody umów. Zgodnie z tą zasadą, określoną w art. 353¹ KC, strony zawierające umowę mogą dowolnie ukształtować istniejący pomiędzy nimi stosunek prawny, pamiętając jedynie, by jego treść i cel nie przeciwstawiły się właściwości stosunku, ustawie ani zasadom współżycia społecznego.

W praktyce istnieją umowy, które różnią się od siebie odmiennym ukształtowaniem roli poszczególnych uczestników konsorcjum, w szczególności roli banku lidera konsorcjum. Umowy konsorcjum bankowego mają więc przeważnie charakter umów samoregulujących, czyli umów regulujących prawa i obowiązki stron w sposób na tyle szczegółowy, na ile ich ocena prawna nie wymaga sięgania do jakichkolwiek przepisów ustawowych normujących określone typy umów [Pyziół 2007].

Treść umowy konsorcjum jest dowolna. Można jednak znaleźć w literaturze wskazówki, co powinna zawierać. Oprócz postanowień określonych w art. 73 ust. 1 ustawy Prawo bankowe do najważniejszych składników umowy kredytowego konsorcjum bankowego należą [Opalski 2010]:

- zasady podejmowania decyzji w konsorcjum i jego reprezentacji.
- charakter prawny i struktura wierzytelności kredytowych.
- sposób rozłożenia ryzyka konsorcjantów.
- sposób podziału zysku.
- ustanowienia wspólnych zabezpieczeń kredytu konsorcjalnego.

W wyniku zawarcia umowy konsorcjalnej banki są zobowiązane do wniesienia odpowiednich, określonych w umowie proporcji środków pieniężnych umożliwiających udzielenie kredytu konsorcjalnego. W praktyce oznacza to konieczność przelania odpowiedniej ilości środków pieniężnych na rachunek banku upoważnionego do zawarcia umowy kredytowej [Góral, Karlikowska i Koperkiewicz-Mordel 2006]

WNIOSKI

Szczególnym rodzajem konsorcjum jest konsorcjum bankowe, które posiada pewne cechy wspólne z innymi typami konsorcjów, ale także istotne różnice wynikające przede wszystkim z faktu istnienia normatywnej definicji konsorcjum bankowego, zawartej w art. 73 ustawy Prawo bankowe.

Konsorcjum bankowe może mieć charakter tymczasowy, gdy powstaje dla realizacji konkretnego przedsięwzięcia gospodarczego, ale występują również konsorcja o charakterze długotrwałym, nie ograniczonym terminowo, np. Konsorcjum Morza Północnego, finansujące wydobywanie ropy naftowej z dna morskiego.

W związku z tym, że umowa konsorcjum bankowego zaliczana jest do umów nienazwanych, wszelkie postanowienia jej dotyczące podlegają autonomii woli stron, opartej na zasadzie swobody umów. Z zasady tej wynika również swoboda konsorcjantów odnośnie wyboru formy umowy. Trudno jednak wyobrazić sobie funkcjonowanie konsorcjum, opierając się na formie ustnej umowy. Zachowanie formy pisemnej stanowi gwarancję pewnego uregulowania relacji pomiędzy większą liczbą konsorcjantów tworzących konsorcjum, zapewniając przejrzystość w określeniu przysługujących im uprawnień i ciążących na nich obowiązków.

Banki tworzące konsorcjum mają możliwość samodzielnego ustalenia warunków udzielenia kredytu, jego zabezpieczenia. Ustawa Prawo bankowe nie wskazuje również banku dominującego, który składa oświadczenia woli w imieniu całego konsorcjum.

Można stwierdzić, że konsorcjum bankowe stanowi dogodną formę współpracy banków. Banki zawierając umowę konsorcjum celem udzielenia kredytu, który często przekracza możliwości pojedynczego banku, zwiększają efektywność swojego działania, a w związku z tym zapewniają lepszą satysfakcję klienta ze swoich usług. Konsorcjum bankowe jest często przedsięwzięciem skomplikowanym, ale umożliwiającym finansowanie nawet największych kwotowo inwestycji.

Spis literatury

- BĄCZYK M. 2006: Konsorcjum i podział ryzyka kredytowego. Glosa do wyroku SN z 15 grudnia 2005 r. (V CK425/05), „Prawo Bankowe” nr 10.
- BĄCZYK M. 2010: Prawo zobowiązań – umowy nienazwane. Pod red. W.J. KATNER, Wyd. C.H. Beck, Warszawa.
- CZECH T. 2011: Konsorcjum kredytowe. Wyd. LexisNexis, Warszawa.
- FAMIELEC J. 1997: Strategie rozwoju przedsiębiorstw. AE w Krakowie, Kraków.
- FRYSZTAK M. 2011: Finanse publiczne i prawo finansowe, [w:] A. NOWAK-FAR, C.H. Beck, Warszawa.
- GUMIŃSKI P. 2009: Wspólna hipoteka (1). „Gazeta Bankowa” nr 13.
- HERBET A. 2008: Prawo spółek osobowych. A. SZAJKOWSKI (red.), C.H. Beck, Warszawa.
- KARLIKOWSKA M., KOPERKIEWICZ-MORDEL K. [w:] L. GÓRAL, M. KARLIKOWSKA, K. KOPERKIEWICZ-MORDEL (red.) 2006: Polskie prawo bankowe. Wydawnictwo Prawnicze PWN, Warszawa.
- MICHALAK A. 2007: Finansowanie inwestycji w teorii i praktyce. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.

- NIEPYTALSKI T. 2011: Konsorcjum. Umowa o współpracy gospodarczej. Difin, Warszawa.
- OPALSKI A. [w:] W.J. KATNER (red.) 2010: Prawo zobowiązań – umowy nienazwane. Wyd. C.H. Beck, Warszawa.
- PYZIOŁ W. [w:] E. FOJCIK-MASTALSKA (red.) 2007: Prawo bankowe. Komentarz. Wyd. LexisNexis, Warszawa.
- SILSKA A. 2004: Przykład włoskich konsorcjów eksportowych szansą małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce. PARP.
- STECKI L. 1997: Konsorcjum. Dom Organizatora TNOiK, Toruń.
- WŁODYKA S. 2000: Strategiczne umowy przedsiębiorców. C.H. Beck, Warszawa.
- WŁODYKA S. 2011: Prawo umów handlowych. C.H. Beck, Warszawa.

A FEW REMARKS ON BANKING CONSORTIUM

Abstract. The article presents the most essential remarks concerning banking consortium, which is an example of an interesting cooperation between banks to give customers a common loan. Undoubtedly, combining forces of two or more banks may influence the increase of effectiveness in providing their services, which results in fulfilling customers' needs in a more efficient way.

Key words: bank consortium, consortium agreement, cooperation between banks, common granting a loan

